

A Sziklai-ügy: kik voltak a gyilkosok és kik az áldozatok Budakeszin? (1.)

Lövés a főutcán

A gyermekkor tündöklete című regényben, „a lengyeles” Kovács István írásában mindössze pár sor foglalkozik a fiatalemberrel, akit mindenkinél nagyobb hősnak látott kisfiú korában Budakeszin a szerző. A könyvből készülő film – a Budakeszi srácok – már hosszan részletezi a történetét. Alighanem izgalmas része lesz az ötvenedik évfordulóra szánt filmnek az a titkokkal, gyilkosokkal és áldozatokkal zsúfolt jelenet, amely a valóságban 1956. október 26-án játszódott le délelőtt tíz tájban Budakeszi főutcáján.

LŐCSEI GABRIELLA

A filmváltozatban álneveket viselnek a történet szereplői, de a környéken mindenki tudja, s talán távolabb is sokan, hogy kiket rejtenek a költött elnevezések. A fiatalember – a golyó által halálra sebzett Máriy László. Aki megölte, s nem is csak őt, hanem a szemtanúk szerint az apósát, majd önmagát is – Sziklai Sándor. 1956. november 4-től Apró Antal, Kádár János, Kossa István és Münnich Ferenc aláírásával nyomtatékosított hirdetésintézkedett róla, hogy ezt az embert mártírnak tekintsek. Többek között az ő halálával indokolták az elvtársak mindazt, ami november 4-e után hazánkban történt. A ház falán, ahol azon az ötven évvel ezelőtti, októberi napon a mind a mai napig nem tisztázott szörnyűségek megestek, emléktábla őrizte Sziklai Sándor nevét. Ma üres fehér négyzetet talál a vándor az emléktábla helyén. Utcája sincs már Sziklai ezredesnek Budakeszin. De van Szegeden, Dorogon, Békéscsabán, a 2006-os önkormányzati választások interneten elérhető listái legalábbis ezt tanúsítják.

Nem a szépíró Kovács István foglalkozott először az ötven évvel ezelőtti történettel, nem is a filmrendező Erdőss Pál. A rendszerváltozás utáni első öszön cikksorozatban idézte fel a Sziklai-ügyet a Pest Megyei Hírlap. A két újságíró, Fazekas Eszter és Mőza Katalin következetes tényfeltáró munkájának köszönhetően a sötét históriának sok fontos részlete napvilágra került, ám mivel oly sok más politikai, történelmi s közéleti sötétséget kellett akkoriban megismerniük az embereknek, munkájuk feledésbe merült. Ha a mozikban vetíteni kezdik Erdőss Pál filmjét, talán felerősödik honfitársainkban a kíváncsiság, vajon kik voltak a gyilkosok és kik az áldozatok Budakeszin 1956. október 26-án. A már megjelent dokumentumok, a mostanában nyilvánosságra kerülő levéltári iratok és kutatási anyagok felhasználásával, Budakeszi egykori és mai lakóinak az elbeszélése alapján állt össze a kép, amely nemcsak a Sziklai-ügyet ábrázolja, de talán azokra az erkölcsi viszonyokra is rá tudja irányítani a figyelmet, amelyeknek a mai napig örökösei és elszennvedői vagyunk. A teljesség kedvéért szerettük volna megszólaltatni Sziklai Sándor özvegyét, aki azonban elzárkózott a személyes találkozástól, a telefonbeszélgetésünk alkalmával kapott, az 1984-ben megjelent Lobogó élet című könyvében olvasható állításai lényegében egyező információk nyilvánosságra hozatalához pedig nem járult hozzá. Kíváncságot tisztelben tartjuk.

Sziklai Sándor hatvanegy esztendővel 1956-ban. Volt hadifogoly, vöröskatoná, agitátor, tanult és tanított a Szverdlov egyetemen, harcolt a spanyol polgárháborúban. Amikor visszatért a Szovjetunióba, a magyar partizániskola tanára lett. Rákosiék nem kedvelték, és ez eleve meghatározta 1945 utáni magyarországi előmenetelét. És nem is csak a spanyolos múltja miatt lett Sziklai Sándor kellemetlen elvtárs, de föltehetőleg azért is, mert egy ideig – Rainer M. János tanulmányában olvasható – az MKP moszkvai képviselőjeként, két másik társával, ő továbbította a szovjet párt külpolitikai bizottságának Rákosi Mátyás havi írásos jelentéseit országunkról. Nem is kapott fontos megbízatást Sziklai, amikor hazatért. Először a kommunista párt hadifogoly-irodájának lett a vezetője, később a Hadtörténelmi (eredetileg: Hadtörténelmi) Intézet parancsnokává nevezték ki. Beosztottainak vizsgálatait elvégezték az intézetben nem Sziklai, hanem Maléter Pál ezredes, a vezérkari főnökség szabályzatalkotó csoportfőnökségének vezetője játszotta a legjelentősebb szerepet. (Külön fejezetet érde-

melne, hogy milyen tarka képet mutatott az intézet személyi állománya 1954 és 1956 között. Volt ott első és második világháborús nyugalmazott tábornok és főtiszt, de tábori püspök is, akinek a nyakában függő keresztet Farkas Mihály honvédelmi miniszter ajándékozta, hogy – párttag lévén – „megfelelően képviselje a hadseregben az állam és az egyház harmonikus együttműködését.”) Sziklai Sándor feladata inkább csak a reprezentáció lehetett, ünnepi előadásokat tartott a hadtörténetirás feladatairól az MDP III. kongresszusának tükrében a Magyar Országos Levéltár két-századik születésnapján. Voltaképpen minden alkalommal ugyanazt hirdette: a hadtörténetirás legfőbb feladata a politikai nevelés, a marxizmus-leninizmus tanainak az addigiaknál hatásosabb terjesztése.

Intézetében 1956. október 23-án járt bent utoljára Sziklai. Nem akart vagy nem mert bemenni a forradalmi lázban égő fővárosba, ki tudja. Budakeszin egyébként is gondjai támadtak, s nem is csak a közhangulat változása miatt. Megjelent a házuknál egy asszony – a periratok, amikor még foglalkoztak vele, *Warszaki Milánné* néven említették –, a 23-a után hirtelen megnyílt jugoszláv-magyar határon kelt át, hogy Sziklaiékát felkeresse. A falubeliak suttogva továbbadták információja szerint az ezredes másik (előző?) felesége, fiának édesanyja volt ez az idegen. Akik Sziklait ma is az ellenforradalom mártírjának tekintik, ezzel szemben azt állítják, a Szabadkáról elszármazott após, anyós régi ismerőse volt az állítólag ugyancsak Szabadkáról való középkorú nő, aki korban valóban jobban illett a hatodik X-en túli Sziklaihoz, mint a nála harminc évvel fiatalabb feleség, kislányainak, az 1956-ban tízéves Júliának és a két és fél éves Zójának az édesanyja. Sziklainak – állítólag – még a Szovjetunióban volt egy rég lezárt házassága, melyből fia is született, a fiú azonban a Vörös Hadsereg katonájaként elesett. Budakeszin viszont tudni vélik, hogy a hetvenes évek derekán fölbukkant a faluban egy férfi, aki az apja, Sziklai Sándor emlékét kereste. Azt tanácsolták neki a falubeliak, hogy messzire kerülje el a környéket, sem az apja halála után igaztalanul meghurcolt budakesziek, sem Sziklai családtagjai nem örvendének a jelenlétének. A férfi szót fogadott, eltűnt.

Ezek a mendemondák. Az viszont tény, hogy Sziklai az asszonyokat, feleségét és anyósát, valamint a gyermekeket elküldte otthonról. (Sógornője, a huszonegy éves Kiss Györgyi külföldön tanult.) A házban csak a két férfi, az após, Kiss Lajos és Sziklai meg a titokzatos idegen asszony tartózkodott a 25-ről 26-ra virradó éjszakán és a következő napon. Akkor is, amikor a község fiataljai, a munkáshatalom kárvalott szegénylegényei a házuk elé értek, hogy begyűjtsek az ezredes fegyvereit. A csapatot a család jó ismerőse vezette, a tizenkilenc éves Fehér István budapesti gimnáziumi tanuló. Egyedül ő nem tartozott az ágrólszakadtak közé, az édesapja a Hadtörténelmi Intézet munkatársa volt, Sziklai parancsnoksága alatt, a bátyja a néphadsereg katonatisztje. Ez a diák, tisztelője Kiss Lajosnak, rajongó híve Kiss Györgyinek, a szemébe nevetett volna annak, aki azt mondja neki útból a Sziklai-ház felé, hogy elsőrendű vádlottja, halálos ítélettel sújtott elíteltje lesz annak a monstruó-

Máriy László

A falu főutcáján álló ház az ötven évvel ezelőtti tragédiák színhelye

zus pernek, amelynek az alapját a hiányos és – mondhatni – igen improvizatív Sziklai-dosszié képezte.

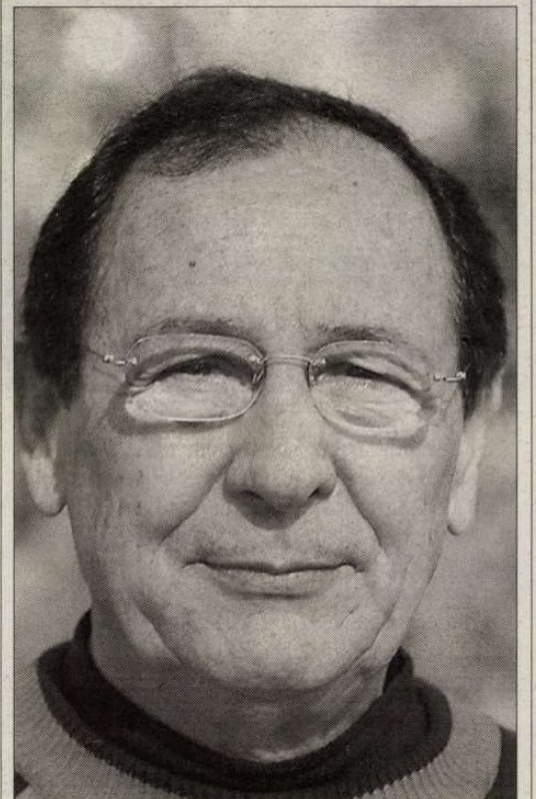
– Odahaza meg sem fordult a fejünkben rendszerellenes gondolat – így kezdi visszaemlékezését az októberi évfordulóra Ausztráliából hazatérő Fehér István nyomdamérnök Budakeszi főutcáján.

– Amikor 23-án a rádiónál belénk lőttek, a fegyvertelen tömegbe, az fordította meg a kommunista államhatalomról

vallott addigi véleményemet, ha volt egyáltalán. A Szemere utcai gimnáziumba jártam, a tüntetésekbe szinte véletlenül kerültem bele, gyerekfejjel. Csak azt láttam, hogy százazrek vonulnak lelkesen, és a katonák letépi a sapkájukról a vörös csillagot. Valaki egyszer csak azt mondta, menjünk a rádióhoz, vigyük a követeléseinket, olvassuk be velük. A kilencedik sorban állhattam, amikor közénk lőttek. Engem nem találtak el, de a lányt, aki mellettem állt, agyonlőtték. A rádió épületével szemben álló házba menekültünk, egy fogorvosi rendelőbe. Oda járok visszaemlékezni, mióta tehetem. Valahonnan fegyvert hoztak, azzal válszoltunk a rádió épületéből tüzelő ávosoknak. Minden gyerek értett akkor a fegyverekhez, ha semmi másra, erre jól megtanítottak bennünket az iskolában. Gyakran elgondolom, hogy ha 23-án nem oltanak ki ártatlan, fiatal életeteket, talán nem is tört volna ki a forradalom. De az, hogy velünk egykorú lányokat, fiúkat lőttek le mellettünk, mérhetetlenül feldúlta az embereket. Engem is. A lányt, aki mellettem állt, hiába vonszoltam be magammal egy védett zugba, egy téglarakás mögé, hiába próbáltam elállítani a kiömlő véret, a nadrágszíjjammal rögtönöztem szorítóköst szegényre, mire a segítség megérkezett, nem volt benne élet. A tűzharcban, amelyet a 24-re virradó éjszakán a rádió épületét bitoló ávosokkal vívtunk, és amelynek egy magyar tank megjelenése vetett véget, sokan elestek közülünk is. Azt a kislányt is eltalálták, aki szőlőt megperccet hozott nekünk. Azóta is a sírás fojtogat, ha valahol perccel kínálnak. Másnap, eldobva véres ballonom, elindultam hazafelé.

– Amikor odahaza elmentem a tanácsházához – folytatja Fehér István –, már összeállt a forradalmi bizottság. A rendteremtés érdekében. A nemzetőrséget is azért szervezték, hogy begyűjtsek a fegyvereket, véletlenül se legyen vérontás. A tanácsházi vezetőlétség pontosan tudta, kiknél kell keresni harci eszközöket, például Sziklai Sándor házában. Bejáratos voltam abba a házba, jelentkeztem hát, hogy a nyugalom megőrzése érdekében vezetem a fegyverbegyűjtők fegyvertelen csapatát Sziklaiékhoz. Máriy László, Tóth Miklós, Tóth Lajos, Schröder Mária tartott velem. Amikor a házhoz értünk, bekiabáltam: Kiss bácsi, én vagyok itt, a Putyi! Engem csak így ismert mindenki a faluban. Erre kiszólt egy

hang, nem ismertem meg, hogy kié, de nem is tűnődtem rajta: Gyere hátulról, fiam! Elindultam hát a hátsó bejárat felé, de hallom ám, hogy Máriy bekiabál: Nyissa ki az ablakot, különben betöröm! Aztán lövés dördült, s visszafordulva láttam, hogy Máriy leterítette a belülről érkező golyó. Rettenetesen megrémültem, gyorsan elbújtam egy fa mögött. Mi lesz velünk, fegyvertelen fiúkkal, futott át az agyamon, védekezni sem tudunk! Aztán még egy lövés

Fehér István, a per elsőrendű vádlottja

hallottam bentről, majd néma csönd. Kiszórtatva kinyílt a konyhaajtó, kijött egy idősebb asszony, nem volt falunkbeli, nem láttam azelőtt soha. A feje kendővel bekötve, s azt mondogatta: mindennek vége van... Átvágott a kerten, és eltűnt a szemem elől. A félig nyitva hagyott konyhaajtón belestem a házba. Kiss bácsit láttam ott feküdni, arccal a kövezeten. Körülötte vértöcsa, mellette balta, arrébb egy vasalódeszka, levettem róla a pokrócot, azzal takartam le a szegény öreg tetemét. A szobában Sziklai feküdt, mellette a pisztolya. Dermerten álltam, és csak akkor ocsúdtam fel, amikor a tömeg betörte az első ajtót és betódult a házba. A lövések zajára, Máriy László megsebesülésének a hírére rengetegen jöttek Sziklaiék háza elé. Törni, zúzni kezdtek, erre én kimentem az épületből, azt gondoltam, hogy talán még Máriy Lacin lehet segíteni. Deszkaajtóra fektettük, úgy vittük föl a Fodor-szanaszatóriumba. Vért adtam neki, mert, mint kiderült, a sok jelentkező közül egyedül az én vérem volt alkalmas. Hogy aztán a Sziklai-háznál a továbbiakban mi történt,

nem tudom. Amikor a szanatóriumból lefelé jötünk, már senkit nem láttunk a tragédia színhelyén.

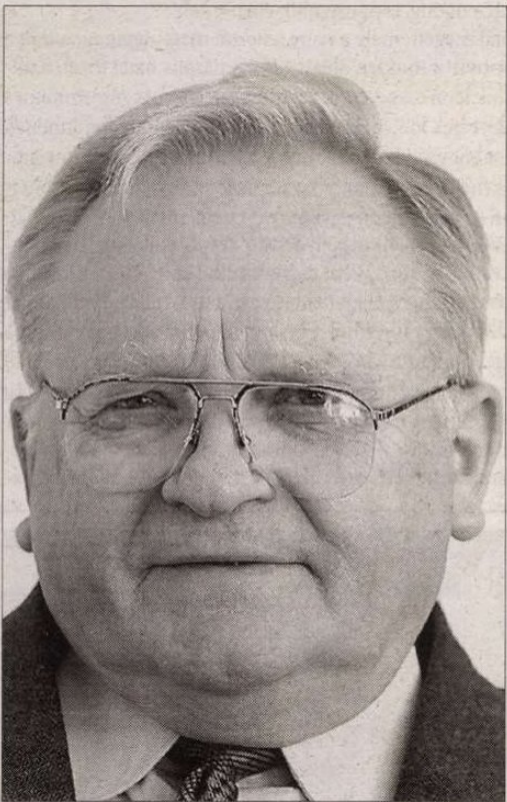
Farkas Gyula látta, hogy mi történt. Kihúzták Sziklai tetemét a ház elé, valaki lerántotta róla a fél csizmáját, és feldobta a diófa tetejére, hónapok múltán is ott lógott, nem mert hozzányúlni senki sem. Valaki karóval ütötte, ezeknek az ütéseknek a hatására olyan fizikai folyamatok játszódtak le a hatalmas tetemen, amelyek egyes emberekben azt a képzetet keltezték, hogy még él a szerencsétlen, noha a fején látható lött seb nyilvánvalóvá tette, hogy amikor már a házból kivonszolták, nem lehetett benne élet.

– Azt gondolná az ember, hogy a hagyományos erkölcsi rend szerint élő falusi emberek még akkor sem vetemednek kegyelelsértő cselekedetekre, ha a halott a személyes ellenségük. Vajon mi a magyarázata annak a rettenetes népharagnak, amely Sziklai Sándor ellen holtában is megnyilvánult?

– Tartottak tőle az emberek – mondják az egykori szemtanúk. – A pusztja jelenléte demoralizálta a községet, a magas fizetése, az előjogai. Benne látták megtestesülni mindazt a hatalmi gőgöt és igazságtalanságot, amelyet az ország 1949 és 1956 között elszenvedett. Az apósát és az anyósát, Kiss Lajost és feleségét kedvelték a budakesziek, pedig állítólag ők is öskommunisták voltak. De ők minden élethelyzetben, mindenki szemben emberségesnek mutatkoztak.

Straub János tizenöt évet ült börtönben, mert a lövéseket hallván odafutott a Sziklai-házhoz azon a napfényes októberi délelőttön. Így emlékezik:

– Huszonegy éves voltam. Szeptember 4-én szabadtalant, tiltott határátlépési kísérlet miatt zártak börtönbe 1955-ben. A börtönben Király Bélával dolgoztunk együtt, a gyűjtőfogház háta mögött építettük a smasszeroknak a lakásokat, ott trógeroltunk. Október 26-án reggel a két szanatóriumi épület között vágtuk ki a fákat, úttorlaszt akartunk építeni, ott hallottuk meg a lövést, szaladtunk lefelé, s láttuk, hogy szegény Máriával mi történt. Együtt boksoltunk, fociztunk, szomorú voltam nagyon. Egy darabon segítettem az elszállításában, aztán visszamentem a házhoz. Mire visszaértem, Sziklai testét kihúzták a ház elé. Mindenki betódult, mentem velük én is, akkor láttam Kiss bácsit a konyhában, az ablak alatt. Körülötte alvadt vér, kicsapódott vérsavó. Sajnáltam nagyon, többször is találkoztam vele a Prékóban, így hívták azt a prés- és kovácsoltáru-gyárat a falu határában, amely a környéken sok embernek munkát adott, de többen is azt állították róla, hogy löszert gyártanak benne. Lajos bácsi talán üzemi bizottsági titkár volt ott. Jó viszonyban voltam Kiss Györgyvel is, együtt jártunk iskolába, sőt 1948 előtt templomba is. Amikor az öregot megláttam a konyha kövezetén, kijöttem a Sziklaiék házából,

Farkas Gyula, az egyik szemtanú

nem néztem én se jobbra, se balra, azt kerestem, hol lehet beállni nemzetőrnek.

– Ahhoz képest, hogy ujjával sem érintette Sziklai Sándor tetemét, hol életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, hol „csak” tizennyolc évre, végül tizenöt esztendeig fosztották meg a szabadságától. Vajon miért?

– Többrendbeli gyilkossági kísérlet és a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvétel büntette miatt. Mint a társaimat – válaszolja Straub János. – Összesen hatvanévi börtönbüntetést róttak ki a Sziklai-perben azokra, akiket életben hagytak, és nem életfogytiglani szabadságvesztésről szólt az ítéletük. Akiket tanúként szeretnénk volna a perben megszólaltatni, nem engedték beidézni. Minek, mondták a rokonoknak, akik megkeresték azokat az ávosokat, akiknek mi, nemzetőrök mentettük meg az életét. A falubeli régi ismerősök ellenünk vallottak. De ők sem a kihallgatások során, csak miután az ügyész ismertette a vádiratot. Gondolom, megfélemlíthették őket.

FOLYTATJUK
(A FILM ISMERTETÉSE A 46. OLDALON)

Berecz János az utódlásokról, a rossz emlékekről és Kádár szuronyairól

Út szélén

Berecz János politikus, történész évtizedekig meghatározó szerepet játszott – nem egyedülként – 1956 ideológiai megítélésében. A Népszabadság főszerkesztője, az MSZMP-kb ideológiai és propagandaüggyel foglalkozó titkára, majd a politikai bizottság tagja 1989 februárjáig nemigen tért el 1969-ben megjelent könyvének, az Ellenforradalom tollal és fegyverrel című műnek az alap gondolatától, miszerint 1956 ellenforradalom volt.

■ STEFKA ISTVÁN

Gondolta volna, hogy csaknem negyvenéves politikai pályafutását, személyének értékelését ennyire meghatározza az Ellenforradalom tollal és fegyverrel című könyv? Miért ezt a címet adta irásának?

– A címet nem egyedül én adtam. Volt két újságíró tanácsadóm, akik azt ajánlották, hogy a címnek blikkfangosnak kell lennie.

– Szabad a két újságíró nevét?
– Nem szeretném a nevüket kiadni, az egyikük különösen rendes fiú, és jóban voltunk. Akkor nem gondoltam, hogy nincs igazam. Fokozatosan ismerem fel, hogy nem minden úgy van, ahogyan leírtam. Már a nyolcvanas évek elején nyilatkoztam a Mozgó Világnak, Baló György készítette a cikket, de csak 1985-ben engedtem meg, hogy megjelenjen. Ez az interjú három tételre épült. A hatalom szempontjából 1956 ellenforradalom volt, a demokratikus tömegmozgalom forradalmi követeléseket is megfogalmazott, és a nemzet szempontjából tragédiát jelentett, mert magyar vér folyt. Magunk nem tudtuk megoldani problémáinkat. Ezért volt lehetséges a külföldi beavatkozás.

– Kényszerítették arra, hogy ezzel a felfogással ítélje meg vagy el a forradalmat?

– Senki nem kényszerített rá. Ezt a könyvem a moszkvai aspirantúrám alatt írtam. Nem ezt a témát választottam, hanem a békés egymás mellett élés politikájának lehetőségét 1953-tól 1960-ig. Nemzetközi pályára készültem. Aztán a tanszék és a környezetem javasolta, hogy nem érdemes ekkora időszakot átfogni, kisebb és konkrétabb témát válasszak. Így jutottunk el 1956-hoz, ami aztán megtetszett. Az SZKP-kb Társadalomtudományi Akadémián kaptam nemzetközi szakirodalmat, kivonatokat, ami a könyv tartalmán meg is látszik.

– Ezzel a könyvvel lett 1956 és a kétfrontos harc főideológusa?

– Lehet, valószínűleg később azért is nézett ki Kádár engem Aczél utódjának. Aczél György nem engem akart, nem ő választott.

– Mit tudott a megtorlásról? Tudott-e arról, hogy több száz embert kivégeztek, ezeket börtönben tartották, megfélemlítették?

– Ezekről nem sokat tudtam, csak arról, ami az újságokban hírként megjelent.

– Nem értem. A pártközpontban mindent lehetett tudni, ott dolgozott, hát akkor ki tudta?

– A politikai bizottság tagjaként sem kaptam meg ezeket az adatokat később.

– Akkor ki intézte a megtorlási ügyeket?

– Egy szűkebb kör. Tudott róluk Kádár, az adminisztratív titkár meg az adminisztratív osztály vezetője. Valamint az illetékes minisztérium egyik részlege. Kész.

– Kik voltak ők?

– Nem emlékszem rá. A hatvanas években ezzel a körrel még nem voltam kapcsolatban.

– Személyesen érintette-e ötvenhat? Ekkor huszonhat éves volt.

– A mi csoportunk a DISZ mellett egy másik diákszövetséget akart, megvolt a huszonkét pontunk, csak a szovjet csapatok kivonását nem követeltük. Még az orosz nyelv fakultatívva tétele is benne volt a pontokban. Amikor híre futott, hogy 23-án diáktüntetés lesz, feladtuk. Elsöpörtek minket az események. Pomogáts Bélával, Prandler Árpáddal, Szalkai Sándorral és másokkal 1956. november 4-től nagy viták közepette, de eléggé jól megvontunk a MEFESZ országos titkárságában. Pomogátsot aztán internálták. Később szóvá tettem a pártban, hogy semmi olyat nem cselekedett, amiért ekkora büntetés járna. Erre az volt a válasz, hogy te azt nem tudod, hogy mi volt a

hátterben. Aztán ott volt a Műgyetem katonai parancsnoka, aki alezredes volt, és tudtommal megakadályozta, hogy a diákok tömegesen harcra keveredjenek az egyetem környékén. Visszafogta őket, bár megalakította a nemzetőrséget az egyetemen. Hogy ott nem volt vérontás, az neki köszönhető. Én mint a MEFESZ képviselője tárgyaltam vele. Nem volt a Kádár-kormány híve, de azzal egyetértett, hogy az egyetemen nyugalom legyen, és ne veszítsenek el a diákok egy évet. Ugyanis az új hatalom részéről felmerült, hogy ha nem lesz nyugalom, akkor 1957 januárjában minden egyetemet bezárnak. Megint szóvá tettem, értékelni kellene, hogy nem vezette harcra a diákokat, hanem megőrizte az életüket. Együttműködött velem, akiről tudta, hogy a párt tagja vagyok. Erre ezt vágták a fejemhez, hogy katona volt, sokkal több van a rovásán. Ha az ember akkoriban valamit szóvá tett, így reagáltak rá.

– Miért nem állt ön is a forradalom mellé?

– Az nem volt olyan egyszerű. Amikor a műgyetemisták felvontak, én nem csatlakoztam hozzájuk, csak mentem az út szélén. A kérdés akkor dőlt el, amikor október 27-én megjelent nálunk négy fegyveres, egy idősebb és három fiatal. Közölték, hogy na, kommunisták, mi elviszünk titeket! Ez rossz emlékeket ébresztett bennünk. Anyósom '19-es volt, szerepet vállalt a Tanácsköztársaságban. A végső lökést a budapesti pártbizottság elleni október 30-i támadás jelentette. A pártbizottság épületében jártam október 29-én este. Beszélgettem az oda vezényelt, munkáparaszt fiatalokból álló sorkatonákkal. Azt latolgatták, ha nem lenne fegyveres harc, mikor szerelnének le. Mákos tésztát vacsoráztak. Engem is megvendégelt. Másnap délután láttam őket hason fekve, feltartott kezekkel, kiterítve. Megadták magukat, de hátulról lekasabolták őket. Ekkor rögződött bennem, hogy ez nem az én forradalmam. Azt vallottam, hogy másként is megoldható a változás, irtóztam attól, hogy itt fegyveres harc folyik.

– Gosztonyi Péter és más történészek erről a párt-ház elleni támadásról, a vérengzésről más végkövetkeztetésre jutottak, árnyaltabban fogalmaztak. Egyes értékelések azt bizonyítják, hogy Mező Imrét a párttársai hagyták cserben, például Kádár Jánosék nem küldtek segítséget.

– Ez nem igaz. Három tankot küldtek a felkelők ellen, de a három tank is átállt, és elkezdtek löni a párt-házat. Ekkor adták meg magukat a védők. A kommunista pártnak akkor már nem volt ereje, hogy nagyobb erőket mozgósítsion. Így aztán elszabadultak az indulatok a Köztársaság téren.

– Ezt úgysem tudjuk megvitatni. Térjünk rá az ön ideológiai szerepére. Ön szerkesztette azt a televíziós sorozatot 1986-ban, a harmincadik évfordulón, amelyben tovább sulykolta a médián keresztül 1956 ellenforradalmi jellegét.

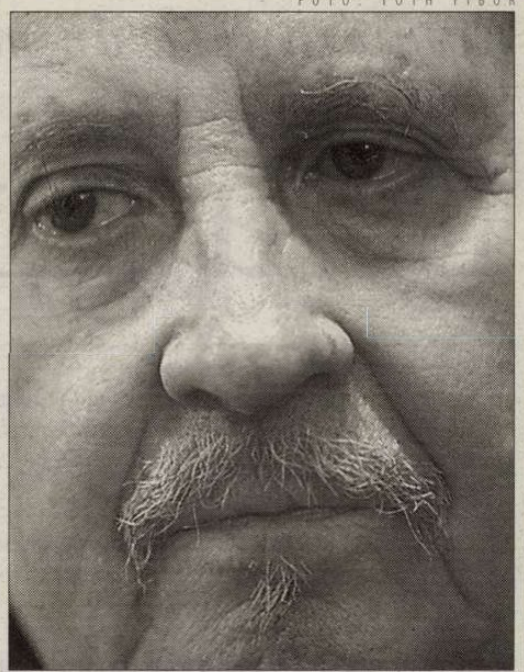
– Bár az egyik megszólalónak a forradalom megnevezést kellett volna használnia, ő is ellenforradalmat mondott.

– Az egyik nyilatkozóval megbeszélte, hogy mondja ki ezt a „bűnös” szót?

– Nem beszélünk meg semmit, csak az illető börtönben ült a részvételért, és őszinte beszédet vártunk tőle. Az MDP budapesti pártbizottságának egykori párttitkára, Kovács István fel is jelentett Kádár Jánosnál, hogy milyen embereket szólaltatok meg.

– Ebben az időben nem gondolt arra, hogy aránytalanul kegyetlen volt a megtorlás? Kahler Frigyes és Zinner Tibor kutatásai szerint 1967-ig legalább 367 embert ítélték halálra, és politikai jellegű cselekményért több mint húsz ezer embert ítélték el.

– Ekkor még nem rendelkeztem pontos adatokkal. A kivégezések, az ítéletek adataihoz csak 1984 végén jutottam hozzá, de az is mindössze egy évre vonatkozott.

Berecz János: Hogy a propagandában takartam a valóságot, azért érzek felelősséget

– Mit tartalmaztak az önnek átadott adatok?

– A dokumentum szerint 1956. november 4-e és 1957. július vége között 28 601 személyt ítélték el, közülük politikai cselekmények miatt 6321 főt. Hetven személyt ítélték halálra politikai cselekmény miatt. Akkor írtam erről, és megállapítottam: „Az ilyen bírósági statisztika mindig keserűséget és fájdalmat okoz.”

– Ez számomra újdonság, mert az ön „nyilvántartása” még kegyetlenebb megtorlásról tanúskodik. Mindenesetre a magyar történelemben példa nélküli volt ez a vérengzés. Kádárhoz képest még Haynau is finom „úriember” volt.

– A magyar történelemben nem volt erre példa? A magyarság egyharmadát irtotta ki István király. Folytathatnám a tényeket. A magyar történelem tele van megtorlással.

– Az összehasonlítások sajtíthatnak. A párhatalomnak, az MSZMP legfelső vezetésének mindvégig szüksége volt legitimációjához, hatalma megtartásához az ideológiára, amely alapján elítélte 1956-ot. Híszterlen Nagy Imre, a törvényesen megválasztott miniszterelnök nem mondott le, ezért kellett kivégezni.

– Kádár János, az akkor alakult MSZMP első titkára beszédében, amelyet október 31-én vettek fel és november 1-jén adtak le a szabad Kossuth rádióban, még népfelkelésről beszélt. Ekkor Kádár Münnich Ferencel már útban volt Moszkvában. A beszéd másik részében arra figyelmeztet, hogy nem azért harcolt s ontotta véré a magyarság értékes része, hogy ellenforradalmárokat vegyék kezükbe a hatalmat. Moszkvában még ezt az álláspontot képviselte. Ott fokozatosan meggyőzték, hogy szüklátóköri értékelni a helyzetet. November 3-án, 4-én már ellenforradalomról beszélt. Közben Hruscsovék Tito javaslatára Kádárt szemelték ki a magyarországi rendcsinálásra, az ország vezetésére. Végül elvállalta. Kádár később többször elmondta nekem, és nyilvános beszédekben is elismerte, hogy ő tudta: ez szegényteljes döntés volt. Tudta, hogy senki sem fogja virágcsokorral várni, ha szuronyokkal jön be az országba, és kevesen állnak vele szóba. Ez így is történt. Majd 1964-ben az emberek jelentős része már azért imádkozott, jaj, nehogy leváltásák Kádárt, mint Hruscsovot.

– Ehhez kellett a megdolgozó ideológia, amelyhez az ön neve is kapcsolódott. Eltitkolták a véres megtorlást. A valamikori népfelkelés kijelentést is kiütörlték az emlékezetből.

– Sajnos az MSZMP-kb 1956. decemberi határozata mondta ki aztán, hogy 1956 kezdettől fogva ellenforradalom volt. Ha nem jelentik ki, hogy kezdettől fogva, akkor másként lehetett volna folytatni a történelmi értékelést. A hithű párttagok emiatt ragaszkodtak évtizedekig az eredeti megfogalmazáshoz.

– Kádár meg tudta volna akadályozni Nagy Imre kivégzését?

– Meg, de nem akarta.

– Különböző nem lehetett volna az ország első embere?

– Igen, de a valóságban már első ember volt. Bár Nagy Imre életben maradása ellenpólust jelentett volna.

– Érez azért felelősséget, hogy így alakult 1956 megítélése?

– A megtorlásért nem érzek felelősséget. Ahhoz semmi közöm nem volt. Hogy a propagandában takartam a valóságot, azért érzek felelősséget, de azt nem tudatosan tettem. Politikailag, történelmileg megsínyletem a múltat, hiszen 1989-től fokozatosan kiszorítottak a politikából. Én Kádár híve voltam végig. A MSZMP 1989. októberi kongresszusán részt vettem. Így jelen voltam az MSZP születésénél, amelynek megalakulása hajnalig tartó vitával zárult. Akkor engem valaki megtámadott, én válaszoltam rá, és feltettem a kérdést: van-e rám szükség? Nyers Rezső erre hallatlanul szellemesen válaszolt: Berecz Jánosra igen, de csak tollal és nem fegyverrel. Úgy döntöttem 1991 tavaszán, hogy kivonulok a nagypolitikából. Ehhez azóta is tartom magam.